

Naji Abood, Intisar
Abd Ali och Aminah
Eskandar har
lärt sig navigera i
bokstävernas
förunderliga värld.

Aldrig **mer** **analfabet**

De kom till Sverige för tio år sedan. Ingen av dem kunde läsa. Flera års slit i Svenska för invandrare gav inget resultat. Men med en ny metod har de äntligen knäckt läskoden och nu laddar de för Bokmässan – där de släpper sin första bok.

AV Annika Persson
Foto: Marc Femenia

ET ÄR NÅGOT nästan sensuellt över riten. Amineh Eskandar låter händerna glida över pappersarket där bokstaven A är upphöjd i sandpapper. Hennes ansikte är vänt uppåt, hennes ögon slutna.

– A, säger hon.
– Bravo! Flera röster

berömmar genast.

Amineh är en av sexton kvinnor, analfabeter från sina hemländer, som nu håller på att knäcka läskoden på föreningen Livstycket i Tensta. De kommer från Irak, Iran, Somalia, Marocko. Och bara en av dem har några års skolgång med sig från hemlandet.

Amineh är från Bagdad. Hon kom till Tensta för elva år sedan. Hon har aldrig gått i skolan förut. När hon var nio år dog hennes pappa och från den dagen fick hon stanna hemma och passa småbarnen medan hennes mamma knöt mattor.

Deras språklärare, Louise Wramner, tar tillbaka A:et och lägger en ny bokstav framför nästa elev, Aseel Ismail, som sluter ögonen och låter händerna löpa.

– H.

Aseel kommer också från Bagdad. Hon säger att där finns skola för alla, men ingen skolplikt.

Specialläraren Louise Wramner kämpar för att höja elevernas självförtroende.

– Så många struntar i det, de hinner inte eller vill inte.

Louise Wramners undervisningsmetod går ut på att eleverna ska uppleva bokstäverna med alla sina sinnen. Så de ljudar och tittar på munnens rörelser. De skriver, broderar, bakar bokstäver. Och samtidigt som de erövrar ett skriftspråk för första gången så skriver de en bok. En läsebok av analfabeter för analfabeter.

Kvinnornas bakgrund och erfarenheter vävs in i projektet. En av deras pappor var behandlare i Bagdad, och därför knöt de ett te-tema till inlärningen av bokstaven E. Till varje bokstav skriver de en berättelse tillsammans. »Shokria har en tekanna. Hon dukar med tre tekoppar, tre tefat och tre teskedar. Hon håller upp te.«

Nu heter boken *Vi dricker te och lär oss e*. När vi hälsar på hos Livstycket har manuskriptet just gått till tryck. Boken ska presenteras på Bok- och biblioteksmässan i Göteborg i september.

PÅ DET LJUSA rummets trettio meter långa textillbord ligger rader av broderade tekanor och bokstäver i olika färger och storlekar. Läs- och skrivundervisningen varvas med textilkunskap och praktiskt arbete med broderi, sömnad och tillskrifning.

Inne i lektionsrummet får Amineh, Aseel och de andra ställa sig framför var sin stor sminkspegel. De övar bokstavs-ljuden framför dem.

– Börja med Å! Var är tungan när jag säger Å? Prova! uppmanar Louise.

De fnissar lite, det är pinsamt att grimasera inför obekanta blickar. Men i boken som de gör tillsammans är bilderna av munformerna centrala.

– Det är grunden i den här tekniken, förklarar Louise. Man måste lära sig förknippa ett ljud med en bokstav. Och sedan läsa ljuden från vänster till höger.

De här kvinnorna har levt under krig och diktaturer, de har flytt genom halva världen, satt sina familjer i säkerhet i ett nytt land och ansvarar nu för sina barn, deras skolgång och framtid. Samtidigt bär

»Man kan inte läsa tidningen heller. Jag bara bläddrar och tittar på bilderna.«

de på oron för de familjemedlemmar som är kvar i hemlandet.

Och så skriver de med välformade bokstäver i sina anteckningsböcker med stöddlinjer: »Vad ska vi leka? sa Ivar till Ylva och Örjan. Jag vet inte, sa Ylva.«

DET ÄR SVÅRT att föreställa sig hur det är att vara analfabet i ett modernt västland. Men situationen klarnar när kvinnorna berättar om sina vardagsproblem.

– Man kan inte läsa tunnelbanekartan.

För ett tag sedan åkte jag med fel tåg till Akalla. Och efter att ha tagit mig tillbaka till T-centralen åkte jag sen till Akalla en gång till, berättar Amineh.

– Man kan inte läsa tidningen heller, tillägger hon. Jag bara bläddrar och tittar på bilderna.

Och när Aseel påpekar att hon inte fattar var det är rea nånstans börjar allihop skratta. Inte ens rean.

Amineh, Aseel och de andra har bott i Sverige i mellan tio och femton år. Alla utom en har gått mellan två och fyra år på SFI (Svenska för invandrare). Ändå talar de knappt svenska. Och ingen av dem har lärt sig läsa. Hur kommer det sig?

– När vi kom till SFI var de flesta mycket duktigare än vi. Vi fattade ingenting, säger irakiska Sabiha Jamshir med ett uppgivet leende.

ANALFABETER I SVERIGE

• 25 procent av Sveriges nästan 100 000 SFI-elever är i läs- och skrivinlärning.

• 15 procent har endast 0–3 års skolgång bakom sig. Cirka 40 procent av dem med kort skolgång har efter två år på SFI inte avslutat någon kurs.

• Hur många analfabeter som lever i Sverige idag finns det inga exakta uppgifter om. Men efter flyktingströmmar från länder med utbredd analfabetism rör det sig om tiotusentals.

• I världen kan en av fem vuxna varken läsa eller skriva. Av 776 miljoner analfabeter är två tredjedelar kvinnor.

Källor: Unesco, Skolverket.

På Livstycket varvas språkträning med textilkunskap och praktiskt handarbete. Tretton av sexton kvinnor har knäckt läskoden. En av dem är Amineh Eskandar.

»Du fattar ju hur många här som tog fel valsedel och röstade på Sverigedemokraterna i stället för Socialdemokraterna.«

Ansvaret lägger de på sig själva. På ålder, på sjukdom eller på andra bekymmer, »våra tankar är inte tomma längre«. Aminehs väninna Intisar Abd Ali säger att hon skulle behöva öva hemma, men att det inte går, hennes livspussel medger inga hemstudier. Som de flesta av deltagarna har hon hela ansvaret för hemmet och barnen.

– Jag har försökt klistra upp texter ovanför hon där jag står och diskar. Men det fungerar inte särskilt bra.

Det finns många kvinnor som de här i Sverige. Många hänvisas till ideella föreningar när de misslyckas i SFI.

– Det svåraste har varit deras knäckta självförtroende, säger Louise Wramner. Jag har fått kämpa hårt för att de ska våga tro att de kan lära sig, efter år på SFI utan resultat.

Tretton av de sexton kvinnorna på Livstycket har knäckt läskoden på tre terminer. Och Louise fortsätter kämpa med de tre återstående.

Livstyckets ledare Birgitta Notlöf berättar att det var därför hon anställde Louise.

– Vi träffades på en middag. Louise sa: alla kan lära sig läsa och skriva. Så jag bad henne komma direkt. Jag har brunnit för de här kvinnorna så länge jag har hållit på med det här, säger hon.

För Birgitta handlar det om demokrati. Man kan inte kalla ett samhälle demokratiskt om inte medborgarna kan läsa och skriva, menar hon.

– Du fattar ju hur många här som tog fel valsedel och röstade på Sverigedemokraterna i stället för Socialdemokraterna.

I boken skriver Birgitta Notlöf att hon är stolt över kvinnornas arbete. Men

hon skriver också att »när Amineh säger: »Idag den 18 mars 2010 förstår jag hur man läser efter mer än 10 år i Sverige«, då skäms vi för Sverige.«

I ARTIKEL 26 i FN:s mänskliga rättigheter står det så här: »Var och en har rätt till utbildning. Utbildningen ska vara kostnadsfri, åtminstone på de elementära och grundläggande stadierna. Den elementära utbildningen ska vara obligatorisk.«

Det gäller i Sverige också. Varje kommun är skyldig att se till att invånarna får den undervisning de har rätt till. De är till och med skyldiga att aktivt söka upp de här personerna och motivera dem till studier.

Att kunna läsa är också en fråga om självständighet. Kvinnorna på Livstycket vittnar om att de oftast behöver ha sin man eller sina barn med sig när de ska gå någonstans, för att läsa på förpackningar-

na i mataffären, eller bara busstidtabellen, tunnelbanekartan och vägskytarna. Det är bara Intisars man som pressar henne att klara sig själv.

– Det har han gjort från början. Så jag tar mig runt på egen hand.

När jag frågar vad läskunnigheten kommer att innebära för deras liv är det första svaret att de kan läsa papper från barnens skolor.

– Jag måste förstå, säger Khadija Mohamed. Och bli förstådd. Jag är ofta ledsen som det är nu.

Det är arton år sedan hon kom hit från Somalia. De första åren i Sverige tillbringade hon vartannat på SFI, vartannat som föräldraledig. Det är först nu hon lär sig. Och det är i grevens tid. Barnen börjar bli stora och Khadija berättar hur hjälplös man är mot tonårsöners »nej, jag börjar tio« om man inte kan läsa schemat.

När jag ringer utbildningsdepartementet för att fråga hur man följer upp att analfabeterna verkligen får den utbildning de har rätt till och att de aktivt motiveras att studera, så svarar departementssekreteraren Kerstin Molander

VI DRICKER TE OCH LÄR OSS E

Analfabeterna i Tensta gör en läsebok för andra analfabeter. Boken lanseras på Bokmässan i Göteborg i september. Kvinnorna kommer att vara på plats för att berätta om projektet, som är ett samarbete mellan Livstycket och LL-förlaget.

Intisar förvånas över att man satsar på dem först när de har blivit »gamla«. »Tänk om vi hade fått en lärare som Louise direkt«, säger hon.

att det granskar Skolinspektionen regelbundet.

Men på Skolinspektionen säger Agneta Sandén, enhetschef i Linköping, att man inte granskat den här gruppens situation direkt. Det kan finnas uppgifter om dem i granskningarna av SFI som gjorts 2010 och 2011. Hon ska återkomma.

FN:S DECENNIUM FÖR läskunnighet 2003–2012 lider mot sitt slut. FN betonar att också de utvecklade länderna bör se över sin situation. Och att man bör se på begreppet läskunnighet på ett modernt sätt. Att det handlar om att kunna tillgodose sitt informationsbehov.

I läs- och skrivgruppen på Livstycket är det bara Aseel Ismail som använder dator.

– Bara ett program som jag ringer till min syster med. Det kan jag använda själv. Sabiha skrattar och slår ut med armarna:

– Jag tittar på datorn. Den tittar på mig ... Allmänt fniss utbryter. De andra känner igen sig.

– Bara barnen sitter framför den. Tjugo-fyra timmar om dygnet.

»Jag måste förstå. Och bli förstådd. Jag är ofta ledsen som det är nu.«

Men vad tror ni? Kommer ni att fixa det nu när ni snart kan läsa?

– Inshallah, säger Aseel, om Gud vill.

Sverige har inte vidtagit några särskilda åtgärder i samband med FN:s decennium för läskunnighet. I stället har regeringen lagt ett förslag som ger SFI-undervisningen en tidsgräns på två år. Och utredningen har föreslagit att inget undantag ska göras för analfabeter. Jag ringer och frågar utredaren Birgitta Ornbrant varför.

– Risken är att det inte skulle bli någon

förändring annars, svarar hon. Om vi ser att SFI blivit en förvaringsplats, så skulle den ju då fortsätta vara en förvaringsplats för analfabeter.

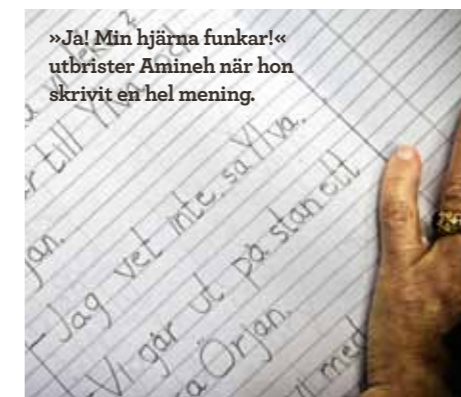
Hon tycker att tidsbegränsningen är en förbättring. Hon har mött analfabeter som klarat av att lära sig läsa och skriva på två år. Hon jämför med när arbetarklassen i Sverige fick utbildning för första gången.

– Då fanns det också en begåvningsreserv. En grupp som det gick väldigt snabbt för om de gavs de rätta möjligheterna.

Lär sig inte de andra snabbare med rätt möjligheter?

– Jo, det är ju det som är grundtanken.

Det här får jag inte ihop. För när jag frågar hur lång tid Birgitta tror det tar att alfabetisera en vuxen svarar hon »mellan fyra och sex år«. Hur ska man då göra det på två? Tja, svaret ligger enligt henne i att komplettera med annan utbildning. ➔

Birgitta Notlöf på Livstycket är full av beundran för sina elever. »Om du bara visste hur hårt de kämpar.«

Modellerna skrattar då och då så mycket att de får gömma sig bakom sjalarna. Jag frågar dem när de tycker att livet är som allra härligast.

– Det är när vi samlas på Livstycket och får undervisning, säger Aseel.

– Eller när vi gör utflykter tillsammans och man får komma bort.

Den utflykt de allra mest ser fram emot är när allihop ska åka till Göteborg och presentera sin bok.

– Det blir som en bröllopsceremoni!

NÅGRA DAGAR senare har Agneta Sandén från Skolinspektionen läst igenom gransk-

ningarna av SFI. Hon säger att de visar på brister som är allvarliga. Dels gäller det studieplaneringen, dels kartläggningen av tidigare studier, där eleverna inte ges tillgång till tolk i den utsträckning som skulle behövas för att de ska få ett jämbördigt samtal. Dessutom utvärderas studierna inte som de ska. Allt för få mäter resultaten.

Blir det några konsekvenser för kommunerna? frågar jag.

»Bokmässan blir som en bröllopsceremoni!«

– Nja, de måste redovisa vilka åtgärder de vidtagit för att förbättra verksamheten.

Den som är ytterst ansvarig för analfabeternas situation är biträdande utbildningsminister Nyamko Sabuni. Hon tycker inte att Sverige behöver vidta några vidare åtgärder för analfabeter. Det finns lagstadgad rätt till undervisning. Skolinspektionen ser till att kommunerna tar sitt ansvar. Och om det inte fungerar kan man göra en anmälan.

Men, invänder jag, är steget inte väldigt stort för just den här gruppen att anmäla sin kommun?

– Det är därför vi nu satsar på samhällskunskap i introduktionen av nyanlända, säger Sabuni. Att man får information om viktiga myndigheter.

På Skolinspektionen kan man inte få fram statistik över hur många analfabeter som anmält att de inte får den undervisning de har rätt till. De två handläggare jag frågar kan inte påminna sig att de har sett någon.

Nu är projektpengarna till Livstyckets läs- och skrivsatsning slut. Men Louise Wramner tänker ändå undervisa de sista tre tills de knäcker läskoden. Och de som lärt sig fortsätter att läsa och skriva: »Badrya bakade bröd. Mavi bakade baklava. Aseel bakade bullar. Aminch och Sabiha lagade biryani.«

Nyamko Sabuni.

– Det är ett bekymmer med SFI och försörjning också. Många kvinnor som är analfabeter är av kultur och tradition inte vana vid att man måste ge sig i väg ut och jobba eller komma utanför hemmet. De är inte motiverade.

NÄR VI SAMLAR kvinnorna i Tensta för fotografering möblerar vi om hela bibliotekets sagorum för att få finare bakgrund.

FEM ROMANER OM LIVET SOM ANALFABET

ANALFABETEN
IVAR LO-JOHANSSON
Författarens

första självbiografiska roman. Skildrar hans far, stataren som varken kunde läsa eller skriva. Som »in för skrivfolket bara var en skugga av sig själv.«

SÅNT JAG BERÄTTAR FÖR ALLAH
SAPHIA AZZEDDINE

Berberflickan Jbara är 16 år och kan inte läsa, men däremot skilja på Fendi och Versace, »det är kull! Eller sorgligt. Eller båda delarna.«

PRECIOUS
SAPPHIRE
Roman om den tonåriga

och överviktiga analphabeten Precious som blev prisbelönt film. Hennes mamma slår henne och pappan har i flera år våldtagit henne. Nu är hon gravid för andra gången.

STJÄRNANS ÖGONBLICK
CLARICE LISPECTOR

Vad är det som gör oss till människor? Kärlek, kunskap, namn? Macabea har inget av det. Trots att hon inte kan läsa arbetar hon som maskinskriverska.

HÖG-LÄSAREN
BERNHARD SCHLINK

Om skammen i att inte kunna läsa. Hanna, som överlevt Förintelsen, söker människor som kan läsa högt för henne. Priset för att bevara hemligheten, att hon är analfabet, blir högt.

Huvudjägarna äntligen i pocket!

”Det blir fart, det blir bladvändarspänning ... mycket välskrivet ... slår det mesta i den nordiska kriminalfloden.”
Hans Strandberg, Dagens Industri

JO
NESBØ
HUVUDJÄGARNA

”En hisnande berättelse som håller läsaren i sitt grepp från sidan ett”
Dagens Nyheter

”Hisnande bra. ... Huvudjägarna är en hisnande berättelse som håller läsaren i sitt grepp från sidan ett. ... Allt som allt underhållande, skärpt och spännande. Dessutom med en intressant skruvad kärleksrelation som berättelsens motor.”
Ingegärd Waaranperä, Dagens Nyheter

Huvudjägarna är en fristående thriller av författaren till böckerna om Harry Hole.

